

Loka in zamorc s krono

Zamorca v grbu sem se nezavedno "zavedal" vse svoje življenje. Kaj posebej mi ga ni bilo mar. Nanj sem postal nekoliko bolj pozoren, ko sem ga zagledal na grbu v prospektu, ki sem ga dobil v turističnem uradu v Mittenwaldu. Naslednji je bil nemara tisti, ki me je gledal z drugega grba s cerkvene fasade v Partenkirchnu. Nepričakovano sem nanj naletel v obdonavskem mestu Groß Enzersdorf, nekaj kilometrov vzhodno od Dunaja.

Na ta srečanja bi morda pozabil, če me ne bi službena dolžnost med mojim štiriletnim županovanjem vodila v nova in nova srečanja z njim. Začel me je privlačiti in zanimati me je začelo, kje vse se je vgnездil v občinski simbol. Temu zanimanju je treba pripisati, da sem kolegom v Muzejskem društvu predlagal, da zamorca in "njegove" kraje predstavimo nam samim in vsem prizadetim krajem, saj kaj takega do sedaj niso naredili še nikjer. Kolegi so predlog podprli in mi zaupali organizacijo izvedbe.

Izkazalo se je, da je naloga zahtevnejša, kot se je sprva zdelo. Vseeno je bila razstava pravočasno pripravljena. Odprta je bila ob občinskem prazniku.

Razstava je bila predstavljena tudi v katalogu, ki je izšel v slovenskem in nemškem jeziku. Iz tega kataloga podajam v nadaljevanju malenkostno spremenjen ponatis uvodnega prispevka in celoten prispevek zaključujem z dodatkom *Mimilo je pol leta*.

Bralce sem dolžan seznaniti z dejstvom, da po stroki in delovni karieri nisem blizu tistim vedam, ki bi bile potrebne za strokovno poglobljeno predstavitev celote ali njenih sestavin. Te bodo temu projektu ob morebitnih ponovitvah še sproti dodajane, če bodo različni strokovnjaki začutili potrebo za kaj takega. V tem primeru bo razstava preseгла svoj prvotno zastavljeni cilj.

Predgovor

Mogoče smo poimenovali stvari z njihovimi imeni:
tisti, ki pridejo za nami, bodo lažje razumeli -
Strniša, Cro-magnon

So razstave, ki so več kot druge. Ena takih je Loka in zamorc s krono. V začetku snovanja programa prireditve ob šestdesetletnici našega društva je bila le ena od številnih idej in predlogov. Ena tistih, ki je ostala in nato postala osrednji dogodek jubilejnega leta. Še več! Ob razpravah o sporočilnosti in vsebini razstave je Muzejsko društvo v Škofji Loki, natančneje njegov Izvršilni odbor, predlagal, naj bo občinski praznik 30. junij–30. junija 973 je namreč v darovnici cesarja Otona II. freisinškemu škofu Abrahamu med drugimi kraji prvič omenjena tudi Loka – in naj se do občinskega praznika po strokovnih načelih uredijo tudi občinski simboli. Oboje je bilo sprejeto z veliko večino v škofovski javnosti in v občinskem svetu.

V zvezi s to razstavo smo imeli 16. aprila 1997 strokovno posvetovanje "Diplomatična in vsebinska analiza podelilnih listin", ki pomeni velik prispevek k loškemu domoznanstvu in slovenskemu zgodovinopisju. Še pomembnejše posvetovanje pa nas še čaka. To bo strokovno posvetovanje v zvezi s prvo omembo Kranjske v slovenskem jeziku iz obeh darovnic leta 973. K obravnavi te teme bo potrebno pritegniti poleg domačih tudi tuje zgodovinarje. Morda bi pri tem obravnavali tudi ime Neuhofen v Avstriji, na darovnici Otona III., ko se na tem dokumentu leta 996 prvič pojavi tudi ime Ostarrichi, kar so naši sosedi Avstrijci, kot tisočletnico prve omembe, nadse slovesno praznovali. Ime njihovega kraja je v tej listini zapisano kot Niwanhova. Postavlja se namreč vprašanje, če ni to ime "našega", slovenskega, praznaprav alpsko slovanskega izvora.

Razstava in še posebej jubilej društva pa je izzvenel v "loškem trojčku", slovenski triadi GLAGOLITE – CHREINE – PARADISH. Začetek slovenske pisane besede, prva omemba Kranjske in prvo dramsko besedilo v slovenskem jeziku so tiste kvalitete, na katere smo Ločani upravičeno ponosni. Z njimi zavzema Škofja Loka v slovenstvu in državi Sloveniji izjemno mesto.

A. Pavel Florjančič, tajnik društva

O razstavi

Pobuda za razstavo se je porodila na prvi seji novoizvoljenega Izvršnega odbora Muzejskega društva v Škofji Loki decembra 1995. Razstava naj bi bila osrednji dogodek ob praznovanju 60-letnice muzejskega društva. Idejna zasnova razstave je bila preprosta. Na njej naj bi bili s skromnimi elementi čim bolj enotno predstavljeni tisti kraji, ki so bili v zgodovini deležni podobne usode kot Škofja Loka – bili so posest freisinške škofije. Vsak kraj naj bi bil prestavljen čim bolj enotno z naslednjimi sestavinami: grbom, staro in novo panoramo, z mestnim detajlom, krajevno značilnostjo, kopijo podelilne listine ter opisom zgodovine in sedanosti v obsegu ene tipkane strani.

Vabilo je bilo poslano predstavnikom vseh tistih krajev, za katere smo sklepali, da izpolnjujejo edini pogoj: določen čas do leta 1803 so bili del posesti freisinške škofije.

Vabilo smo poslali na naslednje naslove: Ardagger, Asbach-Altomünster, Bruck a.d.

Leitha, Buch am Buchrain, Burgrain-Markt Isen, Ebersdorf-Mampasberg, Eching, Eisenhofen-Erdweg, Eitting, Erching, Euratsfeld, Fahrnzhausen, Farchant, Freising, Garmisch-Partenkirchen, Göstling a.d. Ybbs, Gräfelding, Groß Enzersdorf, Hollenburg bei Krems, Hummel-Langenbach, Innichen, Isen, Ismaning, Jetzendorf, Katsch/Mur, Kopfsburg, Doyje, Klevevž, Krün, Kuens, Maria Wörth, Marzling, Massenhausen, Mittenwald, Neuhofen a.d. Ybbs, Obervellach, Oberwölz, Ollern-Sieghartskirchen, Pastetten, Pieve di Cadore, Randegg, Rothenfels, Rudelzhausen, Sachsengang, St. Peter am Kammersberg, St. Peter im Holz-Lendorf, Steinkirchen, Škofja Loka, Tölz, Ulmerfeld a.d. Ybbs, Unterföhring, Waidhofen a.d. Ybbs, Wallgau, Walpertskirchen-Wörth, Weißenkirchen/Wachau, Werdenfels, Wippenhausen/Burghausen, Zeilhofen in Zolling.

V teku priprav smo ugotavljali, da spisek vsebuje zelo raznoliko množico krajev in območij. Izkazalo se je, da ni popoln in bi ga bilo treba skrbno utemeljiti z več vidikov. Ta naloga je presegala osnovno zamisel in se je organizatorji nismo utegnili lotiti. Pri izdelavi spiska vabljenih nam je največ pomagal freisinski etnolog, gospod Rudolf Goerge. Od skoraj 60 vabljenih se jih je za sodelovanje odločilo 16. Vsem udeležencem se za njihovo pripravljenost za sodelovanje od srca zahvaljujemo, brez njih razstave ne bi bilo. Še posebej se zahvaljujemo vsem tistim, ki so sodelovali pri pripravljanju gradiva in so nam izdatno strokovno pomagali. Ker se večina avtorjev prispevkov za posamezne kraje ni podpisala, avtorja ne navajamo nikjer. Nekatere predolge ali prekratke opise smo uredniško obdelali sami.

Napovedali smo, da bo razstava po zaprtju v Škofji Loki dana na razpolago udeležencem, da jo postavijo še v svojih krajih. Postala bo potujoča razstava, ki bo svoje popotovanje po "brižinskih" mestih končala v Freisingu. Spotjo bo dajala priložnost za medsebojno spoznavanje "daljnih sorodnikov" v srednjeevropskem prostoru in ugotavljanje podobnosti in različnosti v zgodovini in sedanosti. Razstava je namenoma zastavljena razmeroma skromno. Na posameznih postajah njenega popotovanja do Freisinga bi bilo morebitne večje spodrsrljaje mogoče še odpraviti, še vedno pa se ji lahko pridruži kateri od povabljenih krajev.

Med trajanjem razstave, od konca junija do konca septembra 1997, so si udeleženi kraji lahko izbrali dan, ko bi se še dodatno predstavili s svojim številčnejšim obiskom, kulturnim, umetniškim ali drugačnim programom in promocijo. Že ob pripravljanju razstave smo spoznali, da se ob zbranem gradivu odpirajo marsikateri možnosti za nadaljnja proučevanja in primerjave. Če bo začetemu delu sledilo nadaljevanje v Loki ali v katerem drugem kraju, bomo člani Muzejskega društva svojega projekta še toliko bolj veseli in nanj ponosni.

Že zdaj pa ugotavljamo, da zamorec s krono po skoraj dvesto letih od razpada freisinske posesti še zdaleč ni izgubil svojega pomena in moči. Krajem, ki jih je zgodovinsko simbolno povezoval, še danes omogoča ohranjanje in vzpostavljanje stikov, in to celo bolje, kot to zmorejo deklaracije in pogodbe o pobratimstvih in partnerstvih, ki so med temi kraji, po mojem prepričanju, nepotrebne. Videti je, da mu ta moč tudi v prihodnje ne bo upadla. Zato toliko bolj prepričano ponavljam besede, ki sem jih izrekel ob tisočletnici Avstrije v Neuhofnu: Zamorec s krono je več kot zlate zvezde na modri zastavi združene Evrope.

Škofjeloški grb

Iz zbirke škofjeloških pravljič, ki jih je pod naslovom Kamniti most objavil Lojze Zupanc

V Škofji Loki pripovedujejo, da je bilo prvemu zemljiškemu gospodu, ki je na loškem ozemlju s krivo palico krotil tlačane, ime Abraham. Ko je le-ta pred davnim časom prišel z Bavarskega v Loko, je gostoval na loškem gradu vse dollej, dokler se ni naučil po naše govoriti. Ves srečen, da se bo poslej lahko sporazumeval s podaniki in tlačani, se je nekega vغدrednega dne napotil proti daljni Idriji. Spremljal pa ga je za zamorec, ki ga je loški gospodar dobil v dar iz bogatega Ogleja.

Potovala sta po Poljanski dolini. Ta je bila tisti čas zarasla s hostami, koder je bilo toliko medvedov, da bi jih človek ne prešel. Gorje potniku, če se je nameril brez orožja skozi te gozdove! A zamorec, ki je spremljal svojega gospodarja, je bil bistroglavec. Oborožil se je z lokom in tulom, polnim puščic.

Ko sta tako hodila in hodila, sta se sredi temne hoste namahnila na velikanskega medveda. Knez Abraham je prestrašen obstal in drgetal, njegov sluga pa je – ne bodi len – nategnil lok in izstrelil puščico v medvedovo srce. Medved se je zvalil na črno zemljo. Gospodar je rešitelja objel in del: "Rešil si mi življenje, zvesti služabnik! Za tvoje junaštvo te bom nagradil, da bodo še pozni rodovi vedeli, kakšen junak si bil!"

In je koj zatem, ko se je živ in zdrav povrnil v loški grad, zaukazal, naj v grb, ki bo še stoletja prikazoval veličino loških knezov, naslikajo glavo njegovega rešitelja. Od takrat je v škofjeloškem grbu glava črnega zamorca.

Od kod zamorc s krono v loškem grbu?

Ločanom je lik zamorca v grbu tako sam po sebi umeven, da se obenj nikoli nihče ne spotika. Lahko pa si mislimo, kakšnega nasprotovanja bi bil deležen predlog, da bi tak grb šele uvedli, če ga prej še ne bi bilo. Prepričan sem, da ne bi imel niti najmanjše možnosti za sprejem.

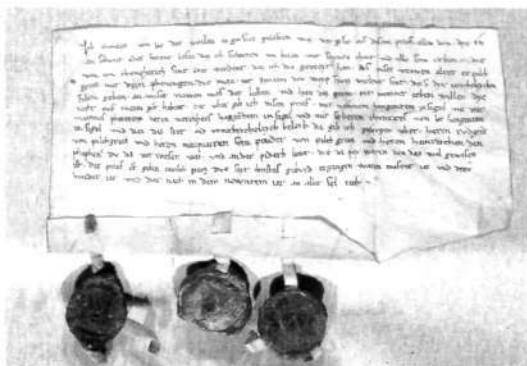
Od kdaj pa ga imamo in od kod? Zakaj? Kakšen je njegov pomen?

Taka vprašanja so ljudje pogosto postavljali; navadno pa niti niso prisluhnili odgovoru, kar dokazuje, da jih odgovor pravzaprav niti ne zanima. Ločani pravljičico o nastanku grba, ki smo jo objavili za uvod, poznajo. Lahko bi se lotili vsestranske analize te pravljičice in v njej iskali morebitne resnične in izmišljene sestavine. Dokazano je, da je škof Abraham živel v drugi polovici 10. stoletja, prva ohranjena podoba zamorca v grbu pa je tista, ki je v ščitu upodobljena pod pečatom škofa Emiha iz druge polovice 13. stoletja. Torej tristo let pozneje.

Približno v istem času ima zamorca v grbu že vsaj en loški vitez. Dr. Božo Otorepec namreč v svoji obdelavi loškega pečata in grba omenja še razmeroma neraziskane pečate freisinskih ministerialov, katere je

mogoče zaslediti že okoli leta 1230. Za primer objavljam pečat viteza Konrada Loškega, ki je ohranjen na listinah iz leta 1297 in 1309.

Dr. Otorepec se sklicuje še na inventar orožja in opreme na loškem gradu iz 1321, v katerem se med drugim omenja dvajset 'waffenroch cum capitibus Ethiopum', ki se v tem času omenjajo v mnogih freisinskih krajih in na mnogih predmetih.

Saj ni nemogoče, da bi bil kak zamorski sluga kakemu škofu rešil življenje, ne smemo pa pozabiti, da sta dva škofa v Loki kljub vsemu zavarovanju našla svojo dokaj grozno smrt. Škof Lepold je s konjem vred padel s kamnitega mostu v naraslo Selščico. Most je bil takrat še brez ograje. V valovih sta našla smrt oba, škof in njegov konj.

Škofa Konrada pa njegov služabnik (ta ni bil črn) ni rešil, temveč ga je kar sam zabodel. Misel na mošnjiček cekinov ga je povsem obsedla. Pa se je ušel, ker menda cekinov ni bilo toliko, kolikor jih je videl v svojih pregrešnih sanjah. Morilca so izsledili in obesili, škofa pa pokopali v nunski cerkvi. Nič ne vemo o tem, kako je dogodek odmeval na Loškem in drugod po svetu. Medijev takrat še niso imeli, da bi razpihovali senzacijo, dogodek pa najbrž ni bil kar čez noč pozabljen. Pomislimo za primerjavo, kaj bi bilo, če bi nekdo usmrtil našega nadškofa, ko je bil s papežem pred nedavnim v Sarajevu.

Naj mi Ločani prehudo ne zamerijo, če se mi loška razlaga ne zdi posebno verjetna. Enaka usoda je doletela tudi vse druge do sedaj znane razlage za v naslovu postavljeno vprašanje. Razlag je namreč nekaj ducatov. O resničnosti vsake od njih so prepričani njihovi zagovorniki, več pa je tistih, ki tem razlagam odrekajo utemeljenost. Odgovora na naše vprašanje (zaenkrat) preprosto ni! Ali drugače rečeno: odgovorov je na kupe, noben pa še ni bil dokazan.

S tem bi morali preiti na tiste razlage, pri katerih se razlagalci opirajo na bolj ali manj verjetna in prepričljiva dejstva in hipoteze. V tem sestavku jih nimam namena niti vseh najpogostejših naštevati, kaj šele pobliže predstavljati. Bolj radovedni med bralci lahko posežejo po dveh ali treh prispevkih, ki so bili na to temo objavljeni v Loških razgledih. Če komu to ne zadostuje, mu priporočam monografijo z naslovom Der freisinger Mohr (Brižinski zamorec), v kateri Adolf Wilhelm Ziegler v svojem 39 strani dolgem/kratkem povzetku podaja najpomembnejše ugotovitve številnih predhodnikov. Kot uporabljeno literaturo citira skoraj 60 avtorjev, med njimi našega dr. Blaznika.

loškem gradu) iz leta 1316. Upodobljen je celo dvakrat, enkrat na prvi, drugič še na 94. strani. Upodobitev ima vse značilnosti, ki so jih večinoma obdržale poznejše upodobitve. Krona je podobna cesarski in je rdeče barve, rdeč je tudi ovratnik, profil pa je zasukan pol navzgor; tako zamorec gleda nekam proti nebu, kot bi hotel reči: Uh, spet bo snežilo!

Večina poznejših upodobitev je podobnih tej. Zamorec je postal stalna prvina v grbu

Menda je imela doslej največ zagovornikov razlaga, po kateri naj bi zamorca v grbu začeli upodabljati zato, ker je srebrna podoba nekega vzornika, npr. freisinskega zavetnika, sv. Korbinijana, toliko potemnela, da je bila podobna zamorcu. Potemnela podoba je ostala in portret svetnika z mitro se je spremenil v zamorca s krono.

Tudi tej razlagi si ne upam naravnost ugovarjati. Težko pa si razlagam metamorfozo svetnikove upodobitve v eno od prvih podob zamorca v grbu. Trideset let po tisti, ki smo jo omenili pri škofu Emihu, kjer še ne moremo z gotovostjo govoriti o zamorcu, se pojavi lik, ki ne pušča nobenega dvoma. Gre ne le za zamorca - gre za lik pravega divjaka, prav nič podobnega krščeni duši, kaj šele svetniku.

Lik je bil uporabljen v urbarju škofa Konrada (ta ni tisti, ki je bil usmrčen na

poses freisinske škofije. Morda je bilo treba takrat, ko so se v teh krajih začeli uporabljati pečati, grbi in druge rabe zamorčevega lika, ljudem pojasniti izvor takega simbola. In nemara je bila prav v teh razlagah spuščena z vajeti človeška domišljija, ta pa je poskrbela za kdovekoliko izmišljotin. Ljudsko dušo je bilo morda še najlažje prepričati, da gre za podobo svetega Boltežarja, enega od svetih treh kraljev.

Omenim naj še eno od legendarnih razlag. Bilo je v časih, ko je kraj Freising šele nastajal in še ni imel imena. Na griču, kjer

danes stoji stolnica, je taboril neki knez, ki je imel v spremstvu tudi zamorca. Ta je bil po svoji zamorski naravi precej temperamenten, rad je plesal in prepeval. Ko je po daljšem obdobju mirovanja (legenda ne pove, ali so minile minute ali ure) spet začel prepevati, je pojasnil: - No zdaj pa spet lahko prepevam (Nun ist es mir wieder in meinen Kopf gekommen frei singen). - Kaj? je rekel knez, - potem naj se kraj imenuje Freising, tvoja glava pa naj pride v njegov grb!

Druge razlage se bodo tistim, ki boste posegli po omenjeni literaturi, morda zdele zanimivejše. Sam se nagibam k tisti, ki stvar naredi precej bolj profano. Zamorec je bil zlasti v času prvih upodobitev, po križarskih vojnah, simbol moči. Črna rasa vsaj po fizičnih značilnostih prekaša vse druge. Za povrh mu dodajo še krono in s tem nastane simbol, ki izraža moč in željo po samostojnosti. In jaz bi dodal: ter še ravno pravšnjo mero skrivnostnosti. Vsekakor je zamorec simbol, ki je med heraldičnimi simboli uporabljen poredko. Zato zanj ni mogoče reči, kar velja za mnoge: Kdor nima grba, izbere leva ("Qui n'a pas d'armes, porte un lion").

Novi stari loški grb

*Grb postane prebivališče duše,
zato je nalašč poskrbljeno,
da ga ne zna razumeti kdorsibodi.*

V dosedanem izvajanju sem pravzaprav skušal odgovoriti na v naslovu zastavljeno vprašanje. Odgovor je jasen. Ko je lik kronanega zamorca postal uveljavljen simbol brižinske nadškofije, se je začel dosledno pojavljati v grbih vseh brižinskih škofov in v večini pečatov in/ali grbov v pripadajočih posestih.

Loka grba nikoli ni imela! Nad to trditvijo se bo vsak pravi Ločan zgrozil in avtorja take izjave označil za nesramnega žaljivca ali vsaj nevedneža.

Zavedati se moramo, da po strogih heraldičnih pravilih legalni in legitimni imetnik grba lahko postane samo tisti, ki ga po za to določenem postopku z obrazložitvijo prejme od suverena in se vpiše v register nosilcev. Loka takega grba ni nikoli prejela.

Toliko za kratek uvod. Ne bo pa odveč, če na hitro opozorimo še na nekatere pojme, ki se v pogovorih o grbih mnogokrat uporabljajo nekoliko pomešano. Ti pojmi so grb, pečat in žig, včasih morda še emblem, znak ali tudi zaščitni znak. Vsi ti imajo morda po nekaj skupnega. Če smo natančni in se imamo za poučene, bomo med njimi znali razlikovati. Za pomoč so leksikoni ali podobna literatura.

Če smo se zamislili v vsebinsko razlikovanje naštetih pojmov, bomo priznali, da smo najraje zamenjavali pojma grb in pečat. Pogosto je bilo tisto, čemur smo rekli grb, v resnici pečat. Če v tem soglašamo in izrečemo trditev, da je Loka pred sedemsto leti dobila mestni pečat, smo pri dokazovanju te trditve spet praznih rok. Res je ohranjen loški pečatnik iz leta 1300, vendar ni ohranjen noben

dokument, ki bi pričal o njegovi uradni podelitvi in namenu uporabe. Še huje je! Ohranjen je samo pečatnik, nihče še ni našel nobenega dokumenta s tem pečatom, ki bi torej bil odtis tega pečatnika - dokaz uradne rabe!

Tako je to, in dokler nekdo ne dokaže nasprotnega, še o mestnem pečatu ne moremo govoriti preveč bahavo.

Kljub vsemu pa je res, da je pečatnik ohranjen. Za povrh je ta pečatnik prav lep izdelek in se lahko primerja s pečatnikom marsikaterega mesta, ki se ima za kaj več kot je Škofja Loka. Saj je Škofja Loka v srednjem veku tudi bila mesto, ki daleč naokrog ni imelo para. Morda je to danes malo težko verjeti. Naj za aktualno primerjavo spomnim,

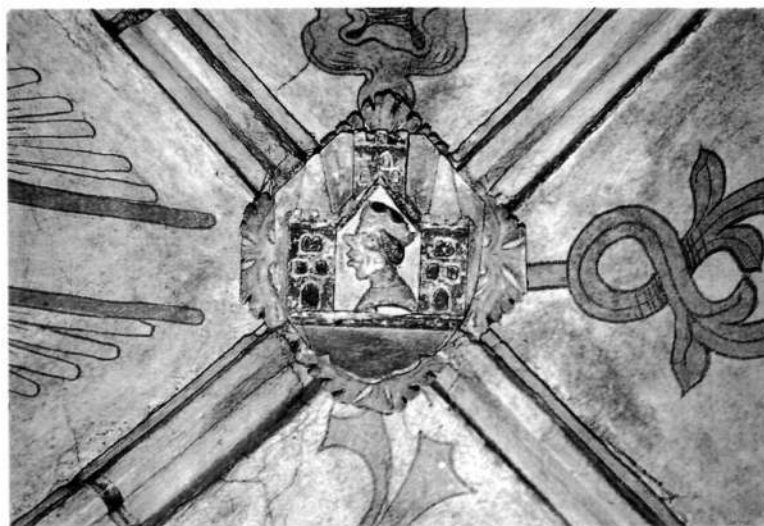
da pred tisoč leti Münchna še nikjer ni bilo, ko je Freising že imel škofijo.

Čez kakih dvesto let se pojavi še en pečatnik. Narejen je po vzoru prvega. V nasprotju s prvim ta ni ohranjen, ohranjen je njegov odtis. Za ta pečatnik torej lahko rečemo, da so ga uradno uporabljali.

Prva znana ohranjena upodobitev motiva s pečatnika v grbu je najbrž tista iz leta 1471, ki jo lahko vidimo vklesano na sklepniku v stropu cerkve sv. Jakoba. Grb je izdelan v plitvem reliefu in pobarvan.

Verjetno je bil pobarvan ob nastanku in

ne pozneje. Opis grba: Na rdečem črn grad z glavnim in dvema stranskima stolpoma z zlato koničasto streho; v vratih na zlato zamorec z rdečo krono in ovratnikom (tu lahko pripomnimo, da bi kljub neznačilnemu nosu težko zanikali, da gre za zamorca), krona ima štiri roglje, uhana ni videti, ovratnik je podoben ministrantskemu; stranska

stolpa imata vrata, tloris bi lahko bil pravokoten ali okrogel; grb obdaja zeleno rastlinsko okrasje.

Vsem Ločanom je na ogled upodobitev grba iz leta 1513, ki je vklesana na plošči loškega meščana Wolfganga Schwarza na njegovi hiši na Placu. Tega grba barvno ne moremo določiti, v vseh elementih pa sledi že uveljavljenim upodobitvam. Dobro je izrabljena ščitna površina, izvrstno je usklajena velikost zamorca, fizionomija ne pušča dvoma, prava je oblika krona in nagnjenost profila. Da ta ni naključna, potrjujeta oba zamorca v škofovem grbu na isti plošči.

Loški grb je v svoji zbirki kranjskih grbov upodobil tudi Valvasor oziroma njegov risar Jernej Ramschissl. Knjiga grbov je izšla leta 1688 in jo hrani Metropolitanska knjižnica v Zagrebu. Blazon grba bi lahko bil: na zlatem srebrn grad na zeleni podlagi z glavnim in dvema stranskima stolpoma; v vratih kronana glava. Tu velja pripomniti, da glava prav nič ne spominja na zamorca, prav lahko bi v njej videli tudi žensko glavo. Morebitni uhan zakriva frizura, krona ni rdeča. Stranska stolpa sta osemkotna in brez vrat. Še ena risba iz tistega časa je upodobljena tudi v Valvazorjevi Slavi iz leta 1689.

Lepa je tudi upodobitev na kositrnem krožniku iz leta 1700, ki ga hrani Loški muzej.

Dokazov o uradni rabi grba ni veliko vse do 19. stoletja. Tedaj se pojavijo nove izvedenke v žigih in pečatih, največ občinskih,

Bischaflackg.

V 20. stoletju se motiv začenja uporabljati tudi kot znak, zaščitni znak ali blagovna znamka. Številnih primerov tu ne bomo predstavljali.

V drugi polovici 20. stoletja je pečatni motiv znova uporabljen kot grb. Grad in podoba zamorca sta stilizirana, v obod je namesto originalnega zapisa vpisana ponesrečena in nepravilna kombinacija SIGILUM CIVITAS ŠKOFJA LOKA (v originalu SIGILLUM CIVITATIS LOK). Tako obliko pečata leta 1962 razglasijo tudi kot uradni grb

občine. Poljubno in največkrat nepoznavalsko se motiv uporablja v številnih aplikacijah, tudi v grbovni izvedenki.

Leta 1991 je bilo treba dokaj na hitro definirati grb za potrebe novih avtomobilskih registrskih tablic. Oblikovalka naredi večje število vzorcev in predlaga tistega, ki se še dandanes uporablja. Izvedba je preveč zvesta pečatni obliki in premalo prirejena grbovni. Heraldična pravila niso bila upoštevana in so še vedno veljala za nekaj preživetega. Zlobneži so spraševali, ali vitičje predstavlja robidovje okrog Trnuljičinega gradu, zamorec pa jih je spominjal na malo večjo robidnico.

Leta 1993 je študent arhitekture diplomiral na temo loškega grba. Precej pozornosti je posvetil obliki ščita, glede gradu in zamorca je dokaj zvest pečatni predlogi, okrasno vitičje opusti, za ozadje uporabi zeleno in rumeno barvo. Grb ni bil nikoli predložen v birokratski postopek; uporabljen je na razglednici, ki predstavlja grbe slovenskih občin, na nekaterih loških razglednicah, na tablicah s hišnimi številkami in najbrž še kje. Zelena in rumena (zlata) barva sta se neznano kdaj in zakaj uveljavili kot barvi loške zastave. Tudi

izvor poševne delitve je nepojasnen.

V letu 1997 se je občina odločila, da grb in zastavo vnovič definira in njuno rabo opredeli z občinskim odlokom. Za predlog se obrne na Muzejsko društvo. Društvo predlaga, da se oblika prilagodi tisti s Schwarzeve plošče. Tu je namreč razpoložljiva površina ščita zelo smiselno izkoriščena. Grad skoraj povsem zapolnjuje ščitno

polje, ravno tako zamorčeva glava dobro izrabi in zapolni prostor v grajskih vratih. Glede barv izbire praktično ni bilo. Zeleno-rumena barva zastave je v desetletjih toliko prešla v navado, da je ne bi bilo lahko menjati, poleg tega so druge barvne kombinacije zelo pogosto uporabljene že v zastavah drugih mest ali občin. Če želimo zasledovati usklajenost barv grba in zastave, morata biti obe barvi zastave prevladujoči tudi v polju grba. Zato je Muzejsko društvo predlagalo zlat grad na zelenem ozadju. Po isti logiki bi se lahko odločili za zelen grad na zlatem ozadju.

Samovoljne in nelegitimne izvedenke in rabe, fantazijske in hipotetične ekshibicije

Grbi in pečati, zastave in drugi simboli zaslužijo določeno mero spoštovanja. Pogosto se poskuša tak odnos predpisovati in sankcionirati. Grboslovje in sorodne vede so si v stoletjih ustvarile oblikovalska pravila, ki so tudi zapisana v posebnih kodeksih. Poznavalcem ti kodeksi niso neznanka; in če je pri takih oblikovalskih grbov in zastav razvita tudi etika in morala, za povrh pa še čut za lepo, potem ob njihovih izdelkih skoraj ni razlogov za spotiko.

Povsem drugače pa je takrat, kadar tako ali drugače prizadete osebe ali združbe teh pravil ne poznajo ali ne priznavajo. Takrat po pravilu prihaja do neustreznih izvedb. Te niso v čast ne avtorjem ne uporabnikom, lahko pa prizadenejo tudi ugled pravega lastnika. Odloki in zagrožene sankcije tu nimajo velikega učinka. Prej ali slej se neotesanec zave nezavidljivega položaja, v katerem se je znašel, in se skuša iz njega izmotati.

Tako se je dogajalo tudi z loškim grbom in pečatom. Našteli bi lahko veliko število samovoljnih posnetkov ali priredb, pa jih zaradi obzirnosti do uporabnikov ne bomo. Omenili smo že, da se je namesto grba pogosto upodabljal pečat, prvine pečata in grba so bile nestrokovno upodobljene in so izražale očitno nepoznavanje tradicionalnih značilnosti izvirnikov.

Nekaj podobnega bi morda lahko očitali tudi pripravljalcem razstave Loka in zamorc s krono. Za primerjalne namene smo se odločili, da med druge grbe v "zamorski zvezi" dodamo še pet izmišljenih. Tu torej ne gre za posnemanje že obstoječega grba, gre za "akademsko" ustvarjanje simbolne, na skupni zgodovini temelječe povezave. Po motivu kovanca iz Gutenwertha smo pripravili hipotetični grb za Klevevž z okolico, za Dovje pa je v grbu stiliziran motiv Triglava, ki je bil del posesti.

Z enakim namenom smo poskusili simbolno povezati tudi novonastale občine Železniki, Gorenja vas - Poljane in Žiri. Opozarjamo, da je osnutek zgolj fantazijski, da nima nobenih globljih ali skritih pretenzij, saj je znano, da dve od omenjenih občin že imata lastna grba.

Minilo je pol leta....

od takrat, ko je bilo napisano gornje besedilo. Pričakovali smo, da bomo tekom razstave in po njej prihajali do novih spoznanj, pojavljali se bodo novi kandidati, ki bi se želeli naknadno pridružiti ob ponovitvah razstave. Nekaj tega je res bilo. Nekateri od udeleženih krajev so izražali željo, da bi razstavo ponovili tudi v njihovih krajih. Trenutno noben od njih še ni določil datuma. Zanimiv je predlog, da bi se razstava vsako leto za kak teden z dodanimi spremembami ponovila tudi v Škofji Loki.

Razstava je bila deležna precejšnjega zanimanja, čeprav je z občino dogovorjeno marketiranje praktično povsem izostalo. Ogledalo si jo je prek 8000 obiskovalcev, okrog 1500 iz tujine. Deležna je bila precej ustnih in pisnih pohval. Reakcije na razstavo še vedno prihajajo. Zbirka grbov je postala vzorčni primer pri študiju grboslovja.

V trajanju razstave je še en "freisinski" kraj poslal gradivo za vključitev med šestnajst dosedanjih. To je Kopfsburg, ki danes spada v občino Lengdorf na Bavarskem.

Zgodovinska pripadnost Loškega gospostva freisinski škofiji je splošno znana. O tem nekaj zvejo učenci v šolah pri pouku zgodovine, podobno kot o blejski pripadnosti briksenski škofiji. Nekoliko manj vemo o freisinski posesti v Zgornjesavski dolini in morda še malo manj o posesti na Dolenjskem v okolici Klevevža. Vse tri omenjene posesti je zelo skrbno in podrobno raziskal dr. Pavle Blaznik.

Samo izjemoma je komu znano, da je bil nekaj časa freisinska last tudi lep kos ozemlja v okolici Kostela ob Kolpi in pas ozemlja na Kraškem robu, ki ga določajo kraji Kubed, Predloka, Osp, Rozarijof, Truške, Šterna in Sv. Peter. Kostelsko posest je ozemeljsko omejil koroški zgodovinar dr. Wilhelm Baum, zgornjeistrske pa nemara ni še nihče. O resnični velikosti, še bolj pa o trajanju posestnih pravic nad obema ozemljema bi morali svoje mnenje izreči zgodovinarji. Sam se nagibam k razlagi, da sta bili obe ozemlji freisinska last tako kratek čas, da posestno razmerje in iz njega izhajajoče posledice niso pustile trajnejših sledov.

Kakorkoli že. Za obalni pas je ohranjena podelilna listina kralja Henrika IV. iz leta 1067, za Kostelsko posest najdemo dokaze v urbarjih. Obe področji zato izpolnjujeta kriterije za vključevanje na spisek freisinskih krajev.

Iz povedanega sklepam, da spisek freisinskih posesti, ki smo ga pred razstavo dobili od kolegov iz Freisinga, ni povsem popoln. Sicer so že sami omenili, da je bilo posesti več in so bile nekatere dokaj hitro spet prodane, zamenjane ali enostavno odvzete. Nimamo namena, da bi iz pozabe klicali pripadnost krajev v sosednjih državah, vredno pa bi bilo imeti natančen pregled o krajih s takim statusom v današnji Sloveniji.

Korak naprej v tem smislu so napravili člani Foto kluba Anton Ažbe iz Škofje Loke. Ti so v decembru 1997 na razstavi v Knjižnici Ivana Tavčarja vsako od teh posesti predstavili na fotografski razstavi. Med tri do takrat znane so vključili tudi posest v zgornji Istri, niso pa še vedeli, da bi lahko vključili tudi Kostelsko.

Spisek freisinskih posesti se je torej razširil z dvema slovenskima. Zbirka grbov tudi. V prilogi objavljamo vse tiste, ki smo jih pridobili v času priprav na razstavo in po tem. Posebej opozarjam, da so nekateri grbi "apokrifni", izmišljeni, podtaknjeni, hipotetični, študijski. Izdelani so bili za potrebe poenotenja gradiva. Taki so grbi za Dovje, Klevevž, Žiri, Gorenjo vas - Poljane, Železnike in severnoistrsko posest.

Vzporedno s projektom Loka in zamorc s krono je prišlo tudi do razglasitve novega datuma za občinski praznik in do sprejetja sklepov o grbu in zastavi občine. Pohvale vredna posebnost tega odloka je bila v tem, da sta v odloku sprejeti samo definiciji grba in zastave (blazon) in ne neka strogo predpisana upodobitev.

Zastava po novi definiciji je bila razobešana kmalu po sprejetju odloka, neka občinska raba grba po novi definiciji pa kar še čaka na tako upodobitev, ki bi se brez oklevanja uveljavila. Muzejsko društvo je predlagalo občinski upravi, naj k oblikovanju grba povabi loško Društvo likovnih umetnikov. Ti naj bi pripravili tudi razstavo svojih predlogov. Do realizacije še ni prišlo.

Med ljudmi je bilo čutiti določeno mero nejevolje zaradi "spremenjenih" občinskih simbolov. Ti v resnici niso bili kaj prida spremenjeni. Prilagojeni so bili najbolj preizkušenim tradicionalnim vzorom in po heraldičnih pravilih prečiščeni. Slišati je bilo očitke, da je nova zastava dolgočasna, prejšnja naj bi bila pestrejša, bolj zanimiva. To je gotovo res. Še bolj pa je res, da nova sledi splošno uveljavljenim mednarodnim pravilom. Res je tudi to, da je jezik simbolov bolj prepričljiv, zgovoren in učinkovit, če je "redkobesednejši". O tem se lahko vsakdo prepriča, če primerja tovrstne rezultate v bližnji ali daljni okolici. V slabem letu veljavnosti novega odloka, se je nabralo nekaj predlogov možne upodobitve. Prvega smo uporabili v projektu *Loka in zamorc s krono*. Kljub nekoliko surovi upodobitvi zamorca, je bila ta zlasti med poznavalci deležna kar nekaj pohval, graje nobene. Na željo občinskih predstavnikov je izdelal še "krotkejšo" izvedbo.

Sledil je še eden. Zamorčev ovratnik postane v tej upodobitvi istočasno "dvižni most" nad Soro.

Še nekaj predlogov se je nabralo. Avtorjev namenoma ne objavljam, ker naj bi ne smeli biti znani pred zaključkom razpisa, ki pa ga ni in ni.

Prihodnost bo pokazala, katera od predlaganih upodobitev se bo najbolj "prijela". Prednost loškega občinskega odloka je ravno v tem, da so možne zelo različne upodobitve. Važno je, da upoštevajo določila v blazonu. Boljše upodobitve bodo nadomeščale slabše, blazona ne bo treba spreminjati.

Po sprejetju loškega občinskega odloka so nastali pogoji, da bi se z njim uskladile tudi novo nastale občine Gorenja vas - Poljane, Železniki in Žiri. Vse so bile več kot tisoč let del Loškega gospostva in dediči skupne zgodovine. To dejstvo bi bilo najlepše predstavljeno s poenoteno simboliko. Pojem gospostvo je v naših

ušesih povezan s predstavami o podložništvu. Res je šlo za podložništvo. Zgodovina nas uči, da smo bili Slovenci razmeroma kratek čas svoje zgodovine samostojni. Tako naj bi bilo v času Samove plemenske zveze. To samostojnost smo izgubili vsaj dvesto let pred letom 973, ko je Loško gospostvo postalo freisinska last. Res je tudi, da se je kot posledica posestnega razmerja izvajalo pokristjanjevanje in germanizacija. Vendar ne tista, ki jo pomnimo v zadnjem poldrugem stoletju. O tem tu ne bom na široko razpredal, o uspehu germanizacije se najhitreje prepričamo, če preštejemo med nami živeče Germane. Res se je izvajalo tudi pokristjanjevanje. Tiste, ki v tem vidijo nesrečo za Ločane in ostale Slovence, bi vprašal, katero veroizpoved bi morali namesto krščanske sprejeti Slovenci. Zato trdim, da je Loško gospostvo najprimernejša oznaka za ozemlje, ki je tisoč let v vseh ozirih delovalo kot homogena celota.

Sem ter tja je pri posameznikih ali skupinah čutili odpor do omenjanja 'podložniške' zgodovine. Zakaj bi se spominjali podložništva? Ta odnos je vedno bil in bo ostal podrejen dnevnopolitičnim motivom držav, (političnih) skupin in posameznikov. Razstava ni imela namena spominjati ravno na podložniški odnos. Eno od sporočil razstave je v tem, da smo bili glede tega izenačeni z vsemi ostalimi kraji, ki leže danes v Avstriji, Italiji, Nemčiji in Sloveniji in nekaj malega tudi v današnji Hrvaški. Danes noben od omenjenih krajev ni več v ozemeljskem ali drugačnem razmerju podrejen freisinski škofiji, večina pa se svoje zgodovine zaveda. S tem se zaveda, da nas še po skoraj dvesto letih nekoliko povezuje zgodovinski spomin. Vzpostavljanje prijateljskih stikov med temi kraji se je dokazovalo v preteklosti in nam je odprto tudi v bodoče. Odpira nam priložnosti, ki smo jih sposobni ali jih nismo sposobni izkoristiti. Ne nalaga nam obveznosti, če nam ni do povezav.

Vrnimo se k omenjeni občinski simboliki. Tri novonastale občine bi lahko k reševanju te problematike pristopile družno in enakovredno z "matično" občino. Izdelan je bil naslednji (diskusijski) predlog za tri nove grbe in zastave:

V predlogu so idealno izrabljene možnosti, ki jih predpisujeta grboslovje in zastavoslovje. Na razpolago sta dve kovini: bela (srebro) in rumena (zlato) in štiri barve: rdeča, črna, modra in zelena. Zamorec je tradicionalno na zlatem ozadju, štiri barve si razdele štiri občine.

Grbi so bili najbolj izpostavljen element razstave. Govorilo se je, da smo razstavili grbe in ne kraje. Razstavljeni grbi in njihova upodobitev v katalogu, plakatu, razglednicah, vabilih in prospektih je zbudila vidno zanimanje za še vedno dokaj nepoznano področje.

Ob tem se je zdramilo tudi zanimanje za številne upodobitve tradicionalne loške simbolike v različnih žigih, grbih, znakih, emblemih in podobnih simbolih. Teh smo bili vajeni. Samo za ilustracijo se jih nekaj spomnimo. Naj ne bo užaljen "lastnik" tistega, ki smo ga tule, ne namenoma, izpustili.

**KONFEKCIJA
» KROJ «
KOFJA LOKA**

Omenil sem, da je bil škof Emiho tisti, ki je prvi vnesel lik zamorca v svoj grb. Menda so ga imeli tudi vsi kasnejši škofje. Primerjalni pregled teh grbov bi bil gotovo zanimiv. Nemara je celo narejen.

Tudi v Loki je ostalo nekaj škofovskih grbov. Grb škofa Filipa je vzdian na fasado v kašči. Odkar je v kleti pivnica, se je preselil še na izvesek.

Primerov je dovolj za dokaz, da nam je zamorc s krono "prirasel k srcu". Za konec še dokaz, kako je bil "reinkarnirani" zamorc sprejet ob odprtju razstave.

Od vsega začetka sem želel skupaj s projektom prispevati k dvigu zavesti pri Ločanih, Slovencih in sosednjih narodih. Globoko sem prepričan, da so loške znamenitosti vse premalo znane. Saj so na Loko vezane tri največje slovenske vrednote. To so prva zapisana beseda v slovenskem jeziku - GLAGOLITE, prva omemba naše dežele - CHREINE in prvo dramsko besedilo - PARADISH.

GLAGOLITE

Chreine

Paradish

V teh prizadevanjih (do sedaj) nisem imel uspeha. Še toliko nam jih ni mar, kot je bilo meni nekoč mar za zamorca v grbu.